

¹ W. S. Gray, B. Rogers: *Maturity of Reading*. Chicago 1956.

² K. Kraśniewska, K. Siekierycz: *Metody badań jakościowych czytelnictwa w USA*. *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 5: 1969 s. 71—86

³ E. i E. Wnuk-Lipiński: *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych*. Warszawa 1975 *passim*.

⁴ M. A. Tinker: *Podstawy efektywnego czytania*. Warszawa 1980 *passim*.

⁵ T. Gołaszewski: *Książka popularnonaukowa i jej recepcja*. *Studia o Książce* T. 2: 1971 s. 61—91.

Książka i biblioteka w społeczeństwie. Materiały międzynarodowego seminarium Warszawa—Radziejowice, czerwiec 1980. Warszawa, Bibl. Nar. Inst. Ks. i Czyt. 1982, 343 s.

Celem publikacji jest zaprezentowanie najnowszych tendencji w badaniach socjologicznych czytelnictwa. Ogólne hasło „książka-biblioteka” pozwoliło na dużą dowolność tematyczną, od problemów metodologicznych i teoretycznych czytelnictwa, poprzez zagadnienia praktycznego wykorzystania wiedzy o czytelniku w bibliotekach, do problemów kształcenia bibliotekarzy. Różnorodność tradycji badawczych i sposobów omawianych problemów (w konferencji uczestniczyli przedstawiciele 10 krajów) umożliwiła konfrontację poglądów.

Pierwsze referaty dotyczyły teoretycznych problemów badań czytelnictwa. Wystąpienie R. Escarpita *Metody badań czytelnictwa* poświęcone zostało w głównej mierze zagadnieniom otrzymywania wiarygodnych danych i wypracowaniu stosownych metod. Autor kwestionuje przydatność dotychczasowych metod bibliometrycznych do badań odbioru literatury pięknej i sposobów interpretacji danych. Widzi on natomiast możliwość wykorzystania teorii komunikacji Claude’a Shannona w wyjaśnianiu zjawisk czytelniczych. Propozycja R. Escarpita, idąca dalej od dotychczas przez niego głoszonych a koncentrujących się na produkcji i obiegu książki, przesunęła punkt ciężkości badań z książki na samego czytelnika, dążąc do wyjaśnienia mechanizmów odbioru.

Konieczność uporządkowania pojęć czytelnictwa i jego teorii, podobnie jak w wielu innych wystąpieniach, postuluje J. Ankudowicz w referacie *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań czytelnictwa*. Twierdzi on, iż z racji wielości perspektyw badawczych należy dążyć do uporządkowania i konsekwencji w badaniach głównego problemu, jakim jest ustalenie rzeczywistej społecznej funkcji książki. Jako korzystną perspektywę badawczą czytelnictwa proponuje autor teorię wartości i postaw. Propozycje te z pewnością wynikają z obserwowanej dotychczas dowolności i często przypadkowego konstruowania pojęć czytelnictwa, co pomniejszało wartość przeprowadzanych badań.

Bardziej szczegółowe kwestie przedstawił M. Kling w *Zachowaniach czytelniczych dorosłych*. Omawia on główne uwarunkowania czytelniczych zachowań w USA, ich zasięg, motywację i typy. Związane są z tym poszukiwania badawcze w celu lepszego wyjaśnienia tych problemów. Propozycje autora, zwolennika liberalizmu metodologicznego, idą w kierunku wykorzystania perspektyw badawczych socjologii, psychologii i antropologii kulturowej z zamiarem przejścia na etap analizy wyjaśniającej obserwowane zjawiska.

Problemy recepcji podejmuje J. Karwowski w *Wybranych problemach uwarun-*

kowań odbioru. Mimo iż oparte na jednym zespole danych empirycznych, rozważania te stanowią ciekawą propozycję.

Problemy empirycznych badań współczesnego czytelnictwa poruszone są w wielu kolejnych wystąpieniach. Ich cykl rozpoczyna H. Steinberg omawiający *Badanie czytelnictwa w RFN i innych krajach*, W. Stelmach *Miejsce książki i czytelnictwa w życiu ludzi radzieckich* oraz H. Gohlre prezentujący *Metodologiczne problemy badania czytelników i użytkowników bibliotek w NRD*. Szczegółowe problemy badań czytelnictwa dzieci i młodzieży we Francji podjęła natomiast D. Escarpit.

W nurcie empirycznych badań na uwagę zasługuje obszerniejsze wystąpienie Z. Balogha i I. Kamarasa *Gust literacki użytkowników bibliotek węgierskich*. Z racji ulotności czytelnictwa i zmienności psychologicznych czynników je kształtujących, wiedzę o tym zjawisku, zdaniem autorów, można uzyskać jedynie poprzez badania empiryczne. Niesłusznie negując rolę teorii, rezygnują oni z etapu ogólnej refleksji metodologicznej i jedynie wycinkowo mogą poznawać zjawiska czytelnicze. Przykładem wykorzystania badań empirycznych w celu wzbogacenia teorii jest referat *Problematyka kompetencji czytelniczych — perspektywa typologii publiczności czytającej* A. R. Zielińskiego. Propozycje te mogą świadczyć o korzyściach z tak przyjętego postępowania badawczego i wzbogacają teorię czytelnictwa.

Odmierna problematyka pojawiła się w referacie *Spoleczno-zawodowe uwarunkowania kształtowania się publiczności literatury profesjonalnej* G. Strausowej. Czytelnictwo pojmowane jest tu raczej jako sposób zdobywania informacji, specyficzne czynniki decydują także o recepcji i zainteresowaniach literaturą fachową.

W nurcie badań empirycznych pojmowanych jako punkt wyjścia do teoretycznych uogólnień można umieścić propozycję B. Luckhama. Referat *Oczekiwania i doświadczenia czytelników* unika stosowania a priori modeli teoretycznych, lecz dąży do wnिकnięcia w specyficzne sposoby identyfikacji lektury przez czytelników.

Odminną grupę zagadnień podejmują dwa referaty: J. Kosteckiego *Model badań nad historią czytelnictwa* i E. Słodkowskiej *Problemy badań nad historią książki*. Szczególnie pierwsza propozycja odbiega od tradycyjnego pojmowania omawianej dyscypliny, obydwie zaś mają na celu uporządkowanie pojęć i zakreślenie pola badawczego wybranych nauk.

Następne wystąpienia powracają do głównego nurtu badań współczesności. W części tej dominuje problematyka biblioteczna, a rozpoczął ją L. Vladimirov: *Biblioteki wobec światowej produkcji wydawniczej*. Głoszone przez autora twierdzenia o zależnościach między wzrostem księgozbiorów a produkcją wydawniczą wydają się jednak zbyt uproszczone wobec złożoności tego zjawiska. Problematykę księgarską kontynuował R. Cybulski w *Badaniach rynku księgarskiego a badania czytelnictwa*.

Bibliotece poświęcone zostały kolejne wystąpienia R. Usherwooda: *Biblioteka i książka w stosunku do innych środków komunikacji społecznej*, J. Kołodziejkiej *Biblioteka jako przedmiot badań naukowych*, K. W. Humpreysa *Książka i biblioteka w społeczeństwie* oraz O. Harbo *Korzystanie z biblioteki — aktualne wyniki badań oraz kilka uwag metodologicznych*. Referaty te koncentrują się na określeniu czynników wywierających główny wpływ na współczesne bibliotekarstwo i określeniu roli bibliotek wśród innych instytucji upowszechniania kultury. Przeprowadzono porównanie bibliotek ze środkami masowego komunikowania oraz omówiono wzajemne ich relacje. Szczególne problemy pojawiły się przy kwestiach organizacji i technologii prac bibliotek, rozpiętości pomiędzy ilością informacji a możliwością ich wykorzystania. Szerzej to zagadnienie omawia na przykładzie Danii ostatni z wymienionych referatów.

Zmiany w pojmowaniu roli biblioteki we współczesnym świecie i sposobach informacji znalazły swoje odbicie w poglądach na temat kształcenia bibliotekarzy. Propozycje P. Kaegbeina *Model studiów bibliotekoznawczych* (na przykładzie Uniwersytetu w Kolonii) oraz B. Rugaasa *Wiedza o książce i bibliotece w programach nauczania szkół bibliotekarskich* i F. N. Hogga *Uwagi na temat najważniejszych zadań w kształceniu bibliotekarzy* mówią o konieczności nabycia, obok sprawności typowo bibliotekarskich, znacznie szerszych umiejętności przez przyszłych pracowników bibliotek.

Referaty te zamykają rozważania o współczesnej roli książki i biblioteki. Uzupełnienie publikacji stanowi omówienie przez W. Stankiewicza *Kierunków prac badawczych prowadzonych w Bibliotece Narodowej w Warszawie* oraz omówienie dyskusji, której punkty w głównej mierze wyznaczają problemy zawarte w referatach. Zebrane wystąpienia (niektóre opublikowane skrótkowo), dają dobry przegląd najnowszych tendencji w badaniach roli książki i biblioteki, ukazując jednocześnie nowe, jeszcze nie w pełni wyjaśnione problemy.

Anna Dymmel

Tradycja w historii kultury. Moskwa: „Nauka“ 1978, 259 s.

Jak wskazuje tytuł dzieła, generalnym problemem występującym we wszystkich artykułach jest zagadnienie wpływu przeszłości na kształtowanie kultury. Recenzowana książka wydana pod redakcją W. A. Kampuszina stanowi zbiór 24 artykułów napisanych przez cenionych radzieckich badaczy kultury: filozofów, filologów, językoznawców, literaturoznawców, estetyków oraz historyków. Została wydana z okazji 85 rocznicy urodzin i 60 rocznicy pracy naukowej znakomitego teoretyka kultury, prowadzącego nad nią badania na różnych obszarach dyscyplin naukowych: językoznawstwa, literaturoznawstwa, logiki, filozofii oraz estetyki — Aleksieja F. Łosiewa.

Szczególną uwagę zagadnieniu tradycji w kształtowaniu kultury poświęcają w swoich artykułach: S. S. Awierincew, W. W. Byczkow, Sz. W. Chidaszeli, A. J. Gurewicz, L. M. Batkin, P. P. Gajdenko, N. P. Michalskaja, W. W. Korzinow, A. A. Tacho-Godi. W książce tej rozpatrywane są różnorakie problemy, jakimi się zajmuje teoria kultury.

J. G. Spirkin podkreśla wzajemne powiązanie pomiędzy zastaną przez człowieka społeczną rzeczywistością a jego aktywnością w tworzeniu nowych fenomenów kultury. Autor wywodzi, iż kultura może być tworzona przez człowieka jedynie w takim stopniu, w jakim on uprzednio został przez nią ukształtowany. Im bardziej kultura oddziałuje na człowieka, tym większe jest jego w niej uczestnictwo oraz wpływ na dalszy rozwój.

J. M. Dawydow przypisuje kulturze decydującą rolę w kształtowaniu ludzkiej osobowości. Wywodzi, że kultura jest dla człowieka nie tylko źródłem inspiracji twórczych, ale dostarcza mu kryteriów wartościowania, hamuje popędy i emocje, a także ukazuje kierunki postępowania, zarówno w aspekcie jednostkowym jak i społecznym. Ponadto pozwala człowiekowi rozwiązywać odwieczne występujący konflikt pomiędzy nim, a przyrodą oraz ukazuje prawidłowości rządzące rozwojem spo-